

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SHAXSIY MA'LUMOTLARNI HIMOYALASH MASALALARI

*O'zDJTSU Nukus filiali Baydarka va kanoeda eshkak eshish
faoliyati talabasi*

S.Paxratdinova

*O'zDJTSU Nukus filiali Baydarka va kanoeda eshkak eshish
faoliyati talabasi*

G.Jangabaeva

Annotasiya: Maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida shaxsiy ma'lumotlarni himoyalashning dolzarb muammolari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida shaxsiy ma'lumotlarning yig'ilishi, qayta ishlanishi va uzatilishi ko'lami kengayib, kiberxavfsizlikka bo'lgan talab kuchaymoqda. Tadqiqot davomida shaxsiy ma'lumotlarga nisbatan mavjud tahdidlar, ularni himoyalashning texnik, huquqiy va tashkiliy mexanizmlari hamda xalqaro tajriba asosida amaliy tavsiyalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, shaxsiy ma'lumotlar, axborot xavfsizligi, kiberxavfsizlik.

Kirish. Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti raqamli texnologiyalar bilan uzviy bog'liq bo'lib, raqamli iqtisodiyot bugungi kunda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning muhim omiliga aylanmoqda. Davlat boshqaruvi, bank-moliya tizimi, ta'lim, sog'liqni saqlash va savdo sohalarining raqamlashtirilishi axborot almashinuvi samaradorligini oshirdi.

Shu bilan birga, raqamli muhitda shaxsiy ma'lumotlarning ko'plab axborot tizimlarida saqlanishi va qayta ishlanishi ularning xavfsizligini ta'minlash masalasini dolzarb muammoga aylantirdi. Shaxsiy ma'lumotlarning noqonuniy tarqalishi shaxsiy hayot daxlsizligining buzilishi va moliyaviy zararlar keltirib chiqarishi mumkin.

1. Raqamli iqtisodiyotda shaxsiy ma'lumotlar tushunchasi. Shaxsiy ma'lumotlar — bu muayyan jismoniy shaxsni aniqlash yoki identifikatsiya qilish imkonini beruvchi axborotlardir. Ularga shaxsning identifikatsion, aloqa, moliyaviy va biometrik ma'lumotlari kiradi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida ushbu ma'lumotlar asosiy strategik resurslardan biriga aylanmoqda.

Axborot texnologiyalarining rivoji shaxsiy ma'lumotlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirgan bo'lsa-da, ularning xavfsizligini ta'minlash masalasini murakkablashtirmoqda. Ayniqsa, onlayn platformalar va mobil ilovalarda ma'lumotlarning avtomatik yig'ilishi xavf omillarini oshirmoqda.

2. Shaxsiy ma'lumotlarga nisbatan asosiy tahdidlar.

Raqamli muhitda shaxsiy ma'lumotlarga nisbatan quyidagi tahdidlar mavjud:

- kiberhujumlar va ma'lumotlar bazalarining buzilishi;
- phishing va ijtimoiy muhandislik hujumlari;
- zararli dasturlar orqali axborotlarni o'g'irlash;
- ichki xodimlar tomonidan ma'lumotlarning sizib chiqishi.

Mazkur tahdidlar nafaqat texnik, balki ijtimoiy va iqtisodiy salbiy oqibatlariga ham olib keladi. Shu sababli shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash kompleks yondashuvni talab etadi.

3. Shaxsiy ma'lumotlarni himoyalashdagi huquqiy jihatlar. Shaxsiy ma'lumotlarni himoyalashda huquqiy mexanizmlar muhim o'rin tutadi. Ko'plab davlatlarda shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlash va himoyalash bo'yicha maxsus qonunlar qabul qilingan. Biroq, raqamli texnologiyalarning tezkor rivoji mavjud qonunchilikni doimiy ravishda takomillashtirib borishni talab qiladi.

Xalqaro tajribada Yevropa Ittifoqining Umumiy ma'lumotlarni himoyalash reglamenti (GDPR) shaxsiy ma'lumotlarni himoyalashning samarali modeli sifatida e'tirof etiladi. Ushbu reglament foydalanuvchilarga o'z ma'lumotlari ustidan nazorat qilish huquqini beradi.

4. Shaxsiy ma'lumotlarni himoyalashning texnik usullari

Texnik himoya choralariga quyidagilar kiradi:

- ma'lumotlarni kriptografik shifrlash;
- autentifikatsiya va avtorizatsiya mexanizmlari;
- ikki bosqichli autentifikatsiya;
- tarmoq xavfsizligi tizimlari.

Zamonaviy sharoitda sun'iy intellekt asosida ishlovchi xavfsizlik tizimlari kiberxavfsizlik darajasini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

5. Tashkiliy va ma'rifiy choralar. Shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash faqat texnik vositalar bilan cheklanmasligi lozim. Tashkilotlarda axborot xavfsizligi siyosatini joriy etish, xodimlar va foydalanuvchilarning raqamli savodxonligini oshirish muhim hisoblanadi. Axborot xavfsizligi bo'yicha treninglar va tushuntirish ishlari tahdidlarning oldini olishga xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot sharoitida shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash masalasi zamonaviy jamiyat taraqqiyotining eng muhim va ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, elektron xizmatlar va onlayn platformalarning keng qo'llanilishi natijasida shaxsiy ma'lumotlardan foydalanish hajmi keskin ortib bormoqda. Bu holat bir tomondan qulaylik va samaradorlikni oshirsa, ikkinchi tomondan axborot xavfsizligiga bo'lgan tahdidlarni kuchaytirmoqda. Tadqiqot jarayonida aniqlanganki, shaxsiy ma'lumotlarni himoyalashdagi asosiy muammolar kiberhujumlar, phishing va

ijtimoiy muhandislik, zararli dasturlar hamda huquqiy va tashkiliy mexanizmlarning yetarli darajada takomillashmaganligi bilan bog'liqdir. Ushbu muammolar shaxsiy hayot daxlsizligining buzilishiga, moliyaviy zararlar kelib chiqishiga va jamiyatda raqamli tizimlarga bo'lgan ishonchning pasayishiga olib kelishi mumkin. Shaxsiy ma'lumotlarni samarali himoyalash uchun kompleks yondashuv zarur bo'lib, bunda texnik, huquqiy va tashkiliy choralar o'zaro uyg'unlashgan holda amalga oshirilishi lozim. Jumladan, kriptografik himoya usullarini qo'llash, ko'p bosqichli autentifikatsiya tizimlarini joriy etish, axborot tizimlarida muntazam xavfsizlik auditlarini o'tkazish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlash bo'yicha milliy qonunchilikni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish ham dolzarb vazifalardan biridir. Bundan tashqari, foydalanuvchilarning raqamli savodxonligini oshirish, axborot xavfsizligi madaniyatini shakllantirish va xodimlar uchun muntazam o'quv-treninglar tashkil etish shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash samaradorligini oshiradi. Xalqaro tajribani, xususan, GDPR kabi ilg'or huquqiy mexanizmlarni o'rganish va milliy amaliyotga moslashtirish ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Umuman olganda, raqamli iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi bevosita shaxsiy ma'lumotlarning ishonchli himoyasi bilan bog'liqdir. Shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash tizimini takomillashtirish orqali fuqarolarning raqamli xizmatlarga bo'lgan ishonchini oshirish, iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash va raqamli jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov A.A. Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
2. Stallings W. Cryptography and Network Security: Principles and Practice. – Pearson Education, 2019.
3. Kahn Academy. Introduction to Cybersecurity. – Online resource.
4. European Union. General Data Protection Regulation (GDPR). – Official EU regulation, 2018.
5. ISO/IEC 27001. Information Security Management Systems. – International Standard, 2020.
6. Anderson R. Security Engineering. – Wiley, 2020.
7. NIST. Framework for Improving Critical Infrastructure Cybersecurity. – NIST, 2021.
8. Smith J. Data Privacy in the Digital Economy. – Springer, 2019.
9. OECD. Digital Security Risk Management. – OECD Publishing, 2020.
10. Whitman M., Mattord H. Principles of Information Security. – Cengage Learning, 2018.
11. Cisco Systems. Cybersecurity Threat Trends Report. – Cisco, 2022.

12. Schneier B. Applied Cryptography. – Wiley, 2017.
13. World Economic Forum. Global Cybersecurity Outlook. – WEF, 2023.
14. Laudon K., Laudon J. Management Information Systems. – Pearson, 2020.